

do té doby tuto oblast ovládali, roku 568 ve většině odtáhli kvůli konfliktům s Avary do severní Itálie. S oslabeným zbytkem germánské populace si už Slované snadno dokázali poradit.

Postup slovanské expanze byl téměř vždy následující: nejprve bylo cílové území jen zdrojem kořisti a nelitostivě plněno a drancováno, slovanští (resp. i avarští) válečníci se s kořistí vraceli zpět do svých sídel. Tato fáze mohla trvat celá desetiletí, než byla napadaná oblast zcela zpusťována a vylištěna a její obranné schopnosti zničeny. Pak nastoupila druhá fáze – Slované začali tyto pusté oblasti sami osidlovat. Díky tomu měla jejich expanze většinou trvalé výsledky, Slované se totiž na dobytých územích sami stali základním obyvatelstvem, narozdíl např. od většiny germánských výbojů, kdy se dobyvatelé často stávali jen nevelkou vládnoucí vrstvou, která se později mezi domácím obyvatelstvem snadno rozplývala a etnický zanikala.

Slovanští válečníci nevyvíkali technickou úroveň svých zbraní; mečů vlastnili velmi málo, byly spíše znakem velmožů než běžnou bojovou zbraní, jízdní bojovníci sice existovali již od nejstarších dob, bylo jich však poměrně málo. Běžný válečník byl vybaven sekýrou a lehkým oštěpem či kopím nebo lukem s otrávenými šípky. Častou a účinnou zbraní byly i dřevěné kyje. Úspěšnost jejich boje však spočívala hlavně v neobyčejné schopnosti využívat výhod přírodního terénu – i perfektně vyzbrojená a vycvičená byzantská vojska Slované decimovali pomocí útoku ze zálohy – jako úkryty využívali lesy, skály a křoviska, je znám i případ, kdy čekali schováni ve vodě dýchající pomocí trubiček z rákosy. Zato boji na otevřených prostranstvích se snažili vyhýbat. Sami Slované byli prakticky nenapadnutelní. Žili v malých vesnicích, jejichž zničením nepřítel mnoho nezískal, Slované se před ním snadno ukryli do lesů. Při odchodu si pak Slované na nepřítel v vhodném místě počítali a krutě se mu pomstili. Dřevěná hradiště chráněná mohutnými valy si Slované začali budovat až po ustálení svých sídelních prostorů, většinou až od konce 8. století.

V průběhu 6.-7. století se tak Slovanům podařilo obsadit nebyvalé prostory sahající od Peloponésu až k Ladožskému jezeru a od Labe až k Volze. Na tomto rozlehlém území začalo vznikat mnoho kmenových knížectví a kmenových svazů, které se později začaly stávat, někdy i s přispěním dalších etnických elementů, základem nových státních útvarů - velkomoravské říše, českého knížectví, polského státu, kyjevské Rusi, útvarů Charvátu a Srbů, bulharské říše a mnoha dalších. Tyto státní útvary pak začaly v průběhu 9.-10. st. adaptovat evropské modely státní správy a tím i křesťanství, jen slovanské kmeny sídlící v povodí Labe a při Baltském moři se pohanství držely až do 12. století, než byly německým sousedem podmaněny a v průběhu několika staletí zcela germanizovány.

Raně slovanská vesnice podle L. Galušky

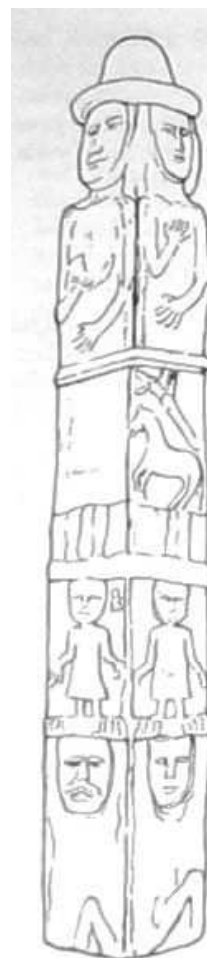
Slovanské náboženství

Slované, podobně jako všechny indoevropské národy, původně vyznávali vlastní polyteistické náboženství. Uctívali množství bohů a bohůň, kteří byli mezi sebou a různými polobožskými hrdiny a demony propleteni řadou složitých vztahů a byli vyličovani v rozmanitých příbězích, což v celku tvořilo slovanskou mytologii. Kvůli absenci písemných pramenů se však do dnešní doby dochovalo z těchto mytologických příběhů jen několik stop, často přepracovaných k nepoznání, ku příkladu některé staré české pověsti. Mytologické funkce slovanských bohů proto musíme často rekonstruovat ze sekundárních zdrojů a srovnáním s příbuznými indoevropskými náboženstvími. Kult velkých bohů však nebyl jediným obsahem slovanského náboženství. Pro všední život obyčejného člověka byly podstatně důležitější nižší mytologické vrstvy, především kult předků, víra v různé přírodní duchy (víly, upíry, vlkodlaky apod.) a také uctívání přírodních lokalit a objektů – slunce, měsíce, hvězd, studánek a pramenů, řek, jezer, hor, stromů atd. Běžnou součástí života bylo i vykonávání různých magických praktik, ať už pro zajištění úrody a plodnosti, pro ochranu zdraví nebo léčení nemocí, nebo pro získání zamilované či zamilovaného nebo věštění budoucnosti. Tuto nižší, ale v lidském vědomí podstatně hlouběji zakořeněnou, vrstvu slovanského náboženství poměrně dobře známe, protože se v lidovém prostředí mnohdy zachovala téměř v nezměněné podobě až do novověku.

Ve starší době organizovaná a hierarchizovaná vrstva slovanských duchovních neexistovala. Vrchní náboženskou funkci v rámci kmene plnil přímo kmenový náčelník – kníže a kněz v jedné osobě, v dalších úrovních pak stařešinové jednotlivých rodů a rodin. Kromě toho vždy existovali usedlí i potulní čarodějové a vědmy; jak víme z pramenů, mezi potulnými čaroději se mohli vyskytovat i podvodníci, kteří umně využívali ve svůj prospěch důvěrnosti lidí; tedy nic, co bychom neznali i z moderní doby. Až ke sklonku své existence bylo na krátkou dobu slovanské pohanství zorganizováno jako státní náboženství na Rusi za knížete Vladimíra (do přijetí křtu 988/989) a nezávisle na tom také u polabských kmenů v 11.-12. století. Zničení Svantovitovi zasvěceného chrámu ve městě Arkona na Rujáně roku 1168 dánským králem Valdemarem I. znamenalo konec svobodné existence slovanského pohanství.

Slovanské bohy můžeme rozdělit do dvou hlavních skupin. V první skupině jsou bohové společní všem Slovanům a tvořící jádro slovanského panteonu. Jsou to bohové jako Perun, Veles, Svarog, Dažbog, Svarožic a snad také bohyně Mokoš. Druhou skupinu tvoří bohové lokální, jenž byli ctěni jen v určité oblasti. Mohli to být zvláštní bohové ctěni skutečně jen určitými kmeny, jak byl např. Rujevit – dosl. *pán Rujány*. Nejčastěji se však spíše jednalo jen o místní formy všeslovanských bohů, kteří začali být ctěni a známi pod svými variantními jmény nebo přídomky. To bude zřejmě případ Svantovíta – nejspíše se jedná jen o místní přezdívku všeslovanského boha nebes, Svaroga. Další výraznou skupinou jsou bohové, kteří svým původem upomínají na dlouhé soužití Slovanů s indoíránskými kmeny – historickými Skyty a Sarmaty. Není jisté náhodou, že nejvíce jsou tyto bohové dosvědčeni na Rusi, tedy v oblastech přímého styku s asijskými kočovnými. Samotné slovo *báh* se shoduje se staroperským slovem téhož významu *baga*-. Slovanský bůh nebes *Svarog* pak očividně souvisí se staroindickým slovem pro nebe: *svarga*. Přesné staroíránské paralely má i slovanský *Chors* – *Churós*, *Stribog* – *Sribaga*, *Simargl* – *Senmurvi* a možná i někteří další. Naproti tomu původní slovanskou vrstvu zcela nepochybně ztělesňují bohové Perun a Veles, jejichž přesnými protějšky (i co se týče funkce) jsou starolitevští bohové Perkunas a Velinias.

Nejznámějším, nejtěnějším a také nejlépe dosvědčeným, lze říci i určitým slovanským národním bohem, byl zajisté hromovládce **Perun**. Jeho kult vzrůstal hlavně v době válek, protože na jeho mocnou sílu slovanští válečníci nejvíce

Zbrucský idol

spoléhal; Perunovou zbraní byla sekyra. V době míru však Perunův význam také neustával, jako vládce nad bouřemi spravoval nebeské vody, byl tedy odpovědný za deště tolik potřebné zemědělcům, na druhou stranu byl však i proto obáván, neboť mohl jsa rozhněván snadno zničit úrodu krupobitím či prudkým lijákem. Perunovým obětím zvířetem byl býk, posvátným stromem byl dub. Perunovy byl ze dnů v týdnu zasvěcen čtvrtek, což odpovídá rozšířením evropské tradici. Hlavní Perunovy slavnosti se konaly uprostřed léta na vyvýšených místech. V Čechách přímo Perunův kult dosvědčen nemáme, avšak staročeské památky jeho jméno uvádějí. V době christianizace převzal Perunovu charakteristiku sv. Eliáš (Ilja).

Druhým nejvýznamnějším slovanským bohem, a určitým Perunovým protikladem, byl **Veles**. Perun byl nebeský vládce hromu, jeho obětiště byla budována na vyvýšených místech, na horách. Veles byl naopak temný bůh dobytka (staroruské památky jej přímo nazývají *skotij bog*), bohatství a magie spjatý s podsvětím a světem zemřelých. Proto také jeho obětiště jsou identifikována na místech nížinných. Veles je též bůh známý ze staročeských památek, zejména z prozaického díla *Tkadleček* z poč. 15. st., ačkoli v této době poklesl již jeho význam na čerta, ďábla. Souvislost se světem mrtvých však zůstala zachována, neboť v této památce si jistý muž přeje, aby se jeho zlá žena proměnila v husu a odletěla za moře k *Velesu*, což není nic jiného než obraz smrti a putování do Velesova světa zemřelých, který je podle staré tradice oddělen od našeho světa vodou. Je pravděpodobné, že hlavní Velesovy slavnosti se konaly zhruba v době, kdy se dnes koná masopust. Pokud byl Perunův kult spjat hlavně s válečnickými elitami, byl Veles bohem nejvíce ctným prostým lidem.

Ačkoliv Perun a Veles jistě stáli v čele slovanského panteonu, nelze prohlásit, že by jeden z nich byl prabohem – otcem ostatních bohů a stvořitelem světa. O tomto prabohovi píše kronikář Helmold, jeho jméno však neuvádí: „*Majice různotvaré bytosti bohů, jimž pole, lesy, žaly i rozkoše přidělují, uznávají, že jeden bůh na nebesích ostatním vládne, a jsa velmi mocný, toliko o nebeské věci pečuje, ostatní pak bohové, majíce přiděleny jiné úkoly, poslouchají ho. Z krve jeho prý pošli, a každý z nich tím je vznešenější, čím bližší je onomu bohu bohů.*“ Tohoto praboha můžeme identifikovat s tzv. Zbručským idolem, hlavně tedy s čtyřhlavým vrškem. Čtyřhlavý byl i rujánský Svantovit. Čtyřhlavý byl i Brahmá – staroindický prabůh a stvořitel vesmíru. Nejčastěji se má za to, že slovanský čtyřhlavý prabůh – vládce nebes – nesl původní jméno **Svarog**, později (12. st.) pak byl na Rujáně znám pod přezdívkou Svantovit – dosl. *mocný pán*.

V pramenech je jako Svarogův syn uváděn **Dažbog**, bůh slunce. Se Svarogem evidentně souvisí i další bůh, **Svarožic**, známý v východních i západních Slovanů. V pramenech se o něm hovoří jako o bohu ohně. Někdy bývá Svarožic ztotožňován s Radhostem (*nespr.* Radegast), nejspíše se však jedná o omyl. Radhost byl lokálním bohem polabských Slovanů nejasné funkce. V neposlední řadě je třeba jmenovat **Jarovíta**. Ač je přímo dosvědčen jen u polabských Slovanů, evidentně byl kult tohoto boha jarního rozpuku přírody rozšířený u všech Slovanů. Jarovítovi slavnosti se konaly ke konci dubna, jeho atributem byl zlatý štít, obětním zvířetem bylo jehně.

Jedinou přímo dosvědčenou slovanskou bohyní je **Mokoš**, která je všeobecně považována za bohyni země. Pod tímto jménem je bohatě dosvědčena u východních Slovanů, ale i v Čechách existuje vrh Mokošin u Přelouče, který mohl být v minulosti jejím kultovním místem. V roce 2007 byl v Mokošině vztyčen sdrúžením **Rodná víra** Mokošin dřevěný idol. V úvalu přicházejí i další slovanské bohyně. To je předně **Morana**, bytost ztělesňující smrt známá u západních Slovanů. Ač je hojně folklorně dosvědčena, její příslušnost do slovanského panteonu je nejistá. Někdy bývá uváděna i **Lada**, o které se zmiňují až kroniky z období humanismu, v lidových písních zpívaných především na jaře je však Lada bohatě zastoupena jako ochránkyně lásky a manželství, snad jí lze ztotožnit s idolem bezejmenné sluneční bohyně, kterou ctili Slované na poloostrově Chalkidiki.

*Ac proběhlo mnoho staletí intenzivní christianizace, není slovanské náboženství zcela mrtvé ani dnes. Podobně, jako vznikly v západní Evropě ke konci 20. století mnohé spolky snažící se obnovit původní náboženství Germánů, Keltů a dalších národů, vzniká od 90. let ve slovanských zemích obdobně hnutí snažící se opět uvést v život dávné náboženství Slovanů. V České republice působí sdrúžení **Rodná víra**, jež pořádá každoročně oslavy vícero slovanských svátků a snaží se zvelebovat slovanská kultovní místa. Více se můžete dozvědět na internetových stránkách: <http://rodnavira.cz>*

Rodná víra

Slované

Trocha historie

Slované jsou vedle Keltů a Germánů jedním ze tří velkých „barbarských“ národů, které na přelomu starověku a středověku podstatně změnily poměry v Evropě. Ač se z výše jmenovaných národů Slované objevili v časovém horizontu jako poslední, nic to neubírá na významu jejich mohutného zásahu do dějin Evropy – vždyť i dnes je některý ze slovanských jazyků mateřtinou zhruba každého třetího Evropana.

Historických pramenů objasňujících proces etnogeneze Slovanů máme velmi málo. Většina odborníků se dnes domnívá, že slovanská pravlast se nacházela mezi řekami Vislou a Dněprem ohraničená z jihu Karpaty a ze severu pripjatskými bažinami, tedy v současnosti na území západní Ukrajiny a jihovýchodního Polska. Staří řečtí geografové Slované jako zvláštní etnikum neznali, ač už Hérodotos (5. st. př. n. l.) jmenuje mezi skytskými kmeny kočujícími severně od Černého moře mnohé kmeny (např. *Budiny*), které dnes bývají s větší či menší mírou pravděpodobnosti s předchůdci Slovanů ztotožňováni. Je pravděpodobné, že antičtí spisovatelé mezi iránskými Skyty a Sarmaty a mezi nimi uselými praslovanskými kmeny nerozlišovali. V 1.-2. st. n. l. je z oblasti mezi Vislou a Baltským mořem znám národ *Venetů*, o nichž antičtí učenci nevěděli, zda je mají spíše počítat ke Germánům nebo k Sarmatům. Není dodnes jasno, zda se již jednalo o západnější odnož Slovanů, či šlo o zvláštní, později asimilované, indoevropské etnikum. V germánských jazycích však zůstalo i později *Wend*-obecným pojmenováním pro Slované.

Nejstarší spolehlivé zprávy o Slovanech pocházejí z pera pozdně římského historika Jordana (6. st.), původem Góta, který zpětně líčí střety Slovanů s germánskými kmeny až do 4. st. n. l. Germánské kmeny, nejdříve Herulové a krátce po nich Gótové, se na konci 3. st. vskutku uchýlili do oblastí na severní straně Černého moře. Gótové si zde vytvořili několik mohutných kmenových svazů, do kterých bylo evidentně začleněno i domácí slovanské obyvatelstvo. Ve slovanštině zůstalo z této doby několik slov germánského původu, jako např. *chléb, mléko, pentz, kněz/kníže*. Jordanes v této době již dokládá slovanské osídlení oblastí ležících severně od Dunaje v Panonii a popisuje rozdělení Slovanů na dvě velké skupiny - vlastní Slované na západě (mezi Blatenským jezerem a Dněstrem) a mohutný kmenový svaz Antů na východě (mezi řekami Dněstr a Dněpr).

Zničení gótské říše Huny na poč. 4. stol. vyvolalo rozsáhlé migrační procesy známé jako tzv. *stěhování národů*. Většina Gótů se ze slovanského sídelního prostoru stáhla na západ a po zániku hunské říše smrtí Attily (453) zůstaly slovanské kmeny svobodné, díky čemuž začaly značně mohutnět a získávat na vojenské síle. V první pol. 6. století tak začíná období **slovanské expanze**. Tato expanze nebyla náhodnými pochody malých skupinek mírumilovných zemědělců, jak si jí v minulosti snažili vylíčovat romantičtí dějepisci, ale byly to promyšlené a dobře organizované vojenské invaze, při kterých si Slované počínali stejně kruté a nemilosrdné, jako jiné barbarské národy té doby. Můžeme říci, že se Slované dobře orientovali i v tehdejší mezinárodní situaci, neboť pro napadení protivníka často záměrně využívali situace, kdy byl oslaben boji s jinými nepřáteli. Tak např. slovanská expanze na Balkán by nebyla možná, kdyby největší síly byzantského vojska nebyly až do pol. 7. st. vázány vyčerpávajícími válkami s Peršany. Slovanské výboje byly navíc usnadněny spoluprací s Avary (ať už dobrovolnou či nedobrovolnou), kteří se v druhé pol. 6. st. usídlili v Panonii. I české země Slované obsadili po té, co Langobardi, kteří

Slovanský bojovník podle L. Galušky